

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРИТУЛКУ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

*Надія Павлик,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

Проблема перевірки результативності проведеної роботи є однією з ключових у питанні управління освітніми закладами. До компетенції менеджерів освіти входить організація контролю, перевірки та оцінки ефективності діяльності спеціалістів закладу. Розглянемо деякі підходи до оцінювання результатів освітньо-виховної діяльності та спроектуюмо їх на виховний процес притулку для неповнолітніх.

Для оцінки результативності експериментальної роботи щодо впровадження моделі виховання соціальної компетентності неповнолітніх у притулку ми користувалися кількісними і якісними оцінками, які виражають зміни як в характеристиках окремих вихованців, так і виховної роботи в притулку загалом.

В.С. Кукушин [1, с. 276-287] пропонує декілька підходів до якісної оцінки динаміки виховної системи:

- експертна оцінка сформованості особистісних якостей суб'єктів виховання;
- трьохрівневе опитування учнів, класного керівника і батьків, коли кінцевий результат визначається як середнє арифметичне;
- рівень вихованості оцінюється інтегрованим показником – спрямованістю особистості (система домінуючих мотивів, потреб, інтересів);
- фундамент і результат вихованості полягає в гармонії внутрішньої і зовнішньої культури індивіда, що дозволяє йому бути її активним носієм і творцем.

Другий і четвертий підходи важко реалізувати в умовах притулку для неповнолітніх внаслідок специфіки його діяльності (короткотривалість утримання дітей, відсутність близьких, необ'єктивність оцінок оточуючих дорослих та ін.). Тому нами були обрані для роботи перший і третій підходи, які, доповнюючи один одного, дають більш повну і об'єктивну оцінку.

Кількісна (параметрична) оцінка ефективності моделі полягає у зіставленні (порівнянні) двох ключових параметрів – результатів методик до і після проведення формуючого етапу експерименту (на прикладі експериментальної групи). Крім цього, в основу експерименту була покладена ідея про порівняння не тільки експериментальних і контрольних груп, сформованих з вихованців притулку, але й результатів, отриманих у процесі нашої роботи в інших закладах – ЗОШ-інтернаті, дитячому будинку сімейного типу, дитячому будинку.

Результатом виховання соціальної компетентності ми вважаємо відповідність соціально-психологічного розвитку дитини та її провідної діяльності віковій вихованця.

Для встановлення результативності моделі виховання у притулку ми користувалися такими методами наукового пізнання:

- аналіз (коли з неперервної життєдіяльності і нерозривної особистості дитини ми виокремили необхідні нам елементи, які дослідили при допомозі психодіагностичних методик);
- синтез (на основі виявлених конкретних характеристик дитини ми створили цілісне уявлення про рівень її компетентності, соціальної адаптованості та мобільності);
- порівняння (зіставлення результатів формування певних рис як у контрольній і експериментальній групі загалом, так і окремих дітей зокрема).

Відзначимо зміну рівня соціальної компетентності підлітків експериментальної групи, що брали участь у формуючому експерименті. В контрольній групі також зафіксовані зміни, однак їх показники нижчі, а за деякими шкалами носять від'ємні значення.

Розглянемо результати кожної проведеної методики і проаналізуємо зсуви в показниках експериментальної та контрольної груп.

Діагностика схильності до девіантної поведінки мала на меті виявити діяльнісні (тобто зовнішні) вияви відхилень у поведінці підлітків (вивчалися результати семи шкал – відповідно: соціальної бажаності; схильності до: девіантної, адиктивної, саморуйнівної, агресивної типів поведінки; вольового контролю емоційних реакцій; схильності до делінквентної поведінки).

Результати контрольної та експериментальної групи представлені у табл. 1 та на рис. 1.

Таблиця 1

Результати проведення методики на виявлення схильності до девіантної поведінки підлітків експериментальної та контрольної груп до і після проведення формуючого етапу експерименту

№	I			II			III			IV			V			VI			VII		
	до	після	різн	до	після	різн	до	після	різн	до	після	різн	до	після	різн	до	після	різн	до	після	різн
Е	2,08	2,11	+0,03	3,38	3,33	-0,05	3,12	3,13	+0,01	5,35	5,34	-0,01	3,95	3,92	-0,03	5,83	5,81	-0,02	4,69	4,67	-0,02
К	2,25	2,24	-0,01	3,32	3,34	+0,02	3,15	3,14	-0,02	5,30	5,32	+0,02	4,00	3,97	-0,03	5,82	5,84	+0,02	4,75	4,76	+0,01

З табл. 1 видно, що після повторного проведення методики, результати експериментальної групи змістилися в позитивному напрямку в середньому на 0,026 (в контрольних групах переважають негативні зрушення, що ми пояснюємо впливом закладу, в якому перебуває дитина). Зауважимо, що знак отриманих змін носить протилежне забарвлення (тобто знак «-» відповідає позитивним зрушенням у поведінці дитини, оскільки свідчить про зменшення тенденції до негативної поведінки певного типу). Це правило не поширюється на шкалу №1 (шкала соціальної бажаності), оскільки для обох видів груп прагнення відповідати соціальним нормам є позитивною характеристикою.

Надалі результати, отримані нами до проведення формуючого етапу експерименту будемо вважати як такі, що отримані в результаті першого зрізу, другий зріз являє собою результати діагностики після проведення формуючого етапу експерименту (Див. Рис. 1). У табл. 2 і 3 представлені первинні (не узагальнені) результати розглядуваної методики.

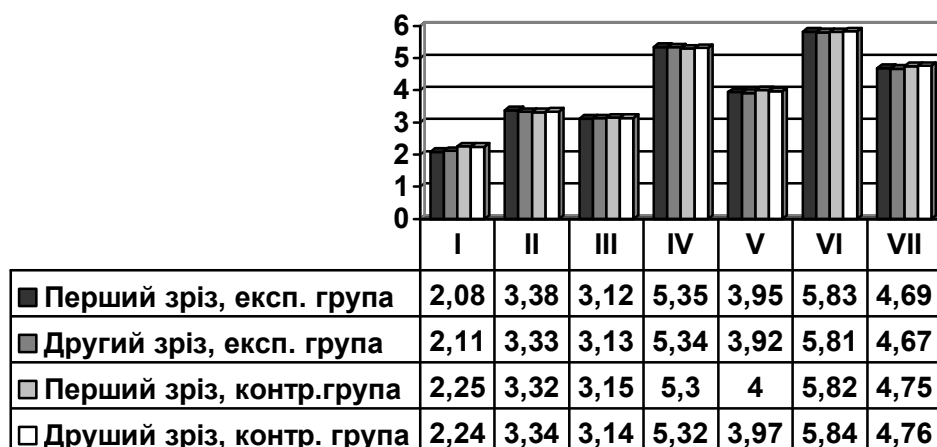

Рис. 1. Абсолютні частоти результатів методики виявлення схильності до девіантної поведінки у контрольних та експериментальних групах до і після проведення формуючого етапу експерименту.

Для встановлення загального напрямку змін скористаємося G-критерієм знаків. Він дозволяє встановити, в який бік змінюється значення ознаки при проведенні двох експериментальних вимірів, тобто чи переходять показники в бік підвищення ознаки, чи ні.

Сформулюємо гіпотези: H_0 – зсув у напрямку зменшення схильності до негативної поведінки є випадковим, H_1 – зсув у напрямку зменшення схильності до негативної поведінки є не випадковим, тобто характеризує наявні позитивні зміни в поведінці дітей.

Таблиця 2

Оцінки схильності до девіантної поведінки до і після проведення формуючого етапу експерименту в експериментальній групі

№ шкали																								
	Ольга Г.			Михайло О.			Оксана О.			Надія О.			Вадим Т.			Олександр К.			Олександр К.			Володимир Т.		
	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув
II	4	5	1	6	6	0	5	7	2	9	7	-2	8	7	-1	6	5	-1	12	10	-2	6	6	0
III	6	6	0	4	5	1	5	5	0	8	7	-1	3	4	1	6	6	0	15	14	-1	6	5	-1
IV	11	8	-3	11	9	-2	15	14	-1	9	8	-1	9	7	-2	10	9	-1	10	7	-3	15	14	-1
V	14	13	-1	3	4	1	11	10	-1	11	11	0	7	7	0	12	11	-1	10	10	0	11	10	-1
VI	11	12	1	4	5	1	7	4	-3	11	10	-2	7	8	1	7	7	0	11	10	-1	12	10	-2
VII	9	9	0	6	5	-1	5	4	-1	12	11	-1	7	7	0	6	6	0	12	11	-1	8	9	1

Таблиця 3

Оцінки схильності до девіантної поведінки до і після проведення формуючого етапу експерименту в контрольній групі

№ шкали																								
	Тетяна К.			Світлана М.			Віталій С.			Катерина Б.			Юрій Ц.			Валентина К.			Володимир Д.			Володимир К.		
	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув	До	Після	Зсув
II	7	6	-1	8	7	-1	4	7	3	8	8	0	8	9	1	7	5	-2	11	11	0	7	8	1
III	7	8	1	5	5	0	5	5	0	8	9	1	3	4	1	5	6	1	13	11	-2	6	6	0
IV	8	8	0	10	11	2	13	14	1	10	9	-1	11	10	-1	9	9	0	10	11	1	8	9	1
V	14	14	0	7	8	1	11	12	2	10	11	1	8	8	0	12	13	1	10	10	0	11	11	0
VI	11	12	1	4	5	1	7	8	1	10	12	2	7	7	0	7	8	1	11	12	1	12	13	1
VII	9	8	-1	6	7	1	6	6	0	12	13	1	7	8	1	8	10	2	12	11	-1	9	11	2

Підрахуємо кількість позитивних і негативних зсувів у результатах (нульові зсуви при цьому не враховуються) (Див. Табл. 4).

Таблиця 4

Підрахунок кількості позитивних, негативних і нульових зсувів у експериментальній і контрольній групах (різниця між результатами, отриманими до і після проведення формуючого етапу експерименту).

Кількість зсувів у групах	Шкали					
	II	III	IV	V	VI	VII
<i>Експериментальна група</i>						
позитивних	4	3	8	4	4	4
негативних	2	2	0	1	3	3
нульових	2	3	0	3	1	1
сума	8	8	8	8	8	8
n=	6	5	8	5	7	7
<i>Контрольна група</i>						
позитивних	3	1	2	0	0	2
негативних	3	4	4	4	7	5
нульових	2	3	2	4	1	1
сума	8	8	8	8	8	8
n=	6	5	6	4	7	7

Перевіримо гіпотезу про позитивний зсув за сумою всіх шкал в експериментальній групі, $n=38$.

З таблиці критичних значень критерію знаків G визначаємо $G_{кр}$:

$$G_{кр} = \begin{cases} 13(p \leq 0,05) \\ 11(p \leq 0,01) \end{cases}$$

З табл. 2.18 видно, що для експериментальної групи типовими є позитивні зрушення (вони позначені у таблиці знаком «-»). Тому $G_{емп}$ приймаємо за кількістю негативних зрушень: $G_{емп}=11$.

Порівняємо отримані критерії: $G_{емп} \leq G_{кр}$. Отже, зсув у позитивний бік можна вважати достовірним.

Аналогічні міркування застосуємо для контрольної групи: $n=45$, типовий зсув – негативний, тому $G_{емп}$ приймається за сумою позитивних зсувів (за винятком нульових): $G_{емп}=8$. За таблицею значень визначаємо $G_{кр}$:

$$G_{кр} = \begin{cases} 16(p \leq 0,05) \\ 14(p \leq 0,01) \end{cases}$$

Порівняємо отримані значення G -критерію знаків: $G_{емп} \leq G_{кр}$. Це свідчить, що типовий зсув (у випадку контрольної групи – негативний) є достовірним. Можна зробити висновок щодо результатів застосування методики дослідження схильності до девіантної поведінки підлітків з притулку: формуючий експеримент дав достовірні позитивні зрушення в бік зменшення виявів відхилених форм поведінки дітей експериментальної групи.

Ми вважаємо, що при проведенні більш довготривалої роботи з соціальними сиротами в умовах постійного закладу опіки можна отримати більш вірогідні результати, які в притулку обмежені часом перебування дитини.

Узагальнені результати повторного зрізу дають змогу зробити висновок щодо ефективності запропонованої нами моделі виховного процесу в притулку для неповнолітніх, оскільки в позитивному напрямку знизилися вияви асоціальних форм поведінки (це особливо помітно на шкалі схильності до саморуйнівної поведінки).

Ми вважаємо, що результати виховної роботи у притулку були б вищими, якби термін перебування дитини у притулку був подовжений. За сьогоденного стану

чинного законодавства розв'язком цієї проблеми можуть слугувати: 1) пакет супровідних матеріалів, які містять наявні результати діагностичної і виховної роботи спеціалістів у притулку; 2) супровідні методичні рекомендації, які розробляються для кожної дитини індивідуально і містять побажання щодо доцільних методів і засобів навчально-виховної роботи.

Список використаної літератури

1. Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы: Учеб. пособ. – Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2002. – 320 с.